

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра англійської філології і філософії мови
Курсова робота

на тему: **Поняття «культура мислення»: лінгвофілософські виміри в
актуальних філологічних практиках**

Студента групи МЛа 03-21
факультету германської філології і перекладу
денної форми навчання
спеціальності 035 Філологія
Бедрака Дмитра Васильовича

Науковий керівник:
кандидат філософських наук,
доцент Комісар Людмила Петрівна

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧні АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНА КУЛЬТУРИ МИСЛЕННЯ В ЗАГАЛЬНОНАУКОВОМУ Й ЛІНГВІСТИЧНОМУ ВИМІРАХ.....	5
1.1. Феномен культури мислення в науковій думці	5
1.2. Закономірності лінгвістичної візії культури мислення	12
Висновки до розділу 1	16
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ ФУНКЦІЙНОСТІ КУЛЬТУРИ МИСЛЕННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЙ.....	17
2.1. Традиційні та інноваційні методи лінгвістичних досліджень культури мислення	17
2.2. Функціональність культури мислення в лінгвістичному опрацюванні	21
Висновки до розділу 2.....	25
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	26
РЕЗЮМЕ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	30

ВСТУП

Актуальність дослідження. Культура мислення передбачає певний ступінь володіння людиною методами та формами розумової діяльності. Те, наскільки повно ти можеш висловити свою думку, показує твій рівень культурного розвитку. Можна мати багато чудових думок, але через неповне висловлення втрачається і власне ідея думки. А тому є актуальним дослідити поняття «культура мислення», зокрема, у світлі його зв'язку з мовою, а також історичну генезу культури мислення та специфіку дослідження цього концепту в лінгвістиці та філософії мови.

Історія наукової і філософської думки свідчить про наполегливі спроби досягнути світ культури мислення. Ці думки викладені у класичних працях І. Канта, Г. Гердера, Г.-В.-Ф. Гегеля, А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, В. Дільтея, Г. Зіммеля. Сучасні ж дослідники, такі як Л. Даниленко, Л. Сидоренко, А. Кравченко, В. Лисий спрямовують культуру мислення до трансдисциплінарності. Так, на думку М. Голубевої, поняття «культура мислення» є історичним, адже зміст культури мислення як концепт, з часом змінюється, удосконалюється, ускладнюється, змінюючи форми і методи. Не можливо не погодитись із А. Кустовим та Ю. Алексєєвим, які стверджують, що мислення є базовою когнітивною функцією, завдяки якій людина формулює певні цілі, обирає належні способи їх досягнення, прогнозує розвиток подій, змінює та оцінює свої рішення, долає перешкоди, підводить підсумки і накопичує власний досвід. Згадаймо: ще римський філософ Марк Туллій Цицерон у своїх «Тускуланських бесідах» вперше використав слово «культура» не у його автентичному сільськогосподарському значенні «обробка» (чи культивування землі), від дієслова *colere* – «обробляти, займатися землеробством», а у переносному значенні як *cultura animae* – «культура душі» як опис процесу філософування (Цицерон, 2023: 87). Тож дослідження цієї теми є актуальним, адже розвиток власної культури мислення для майбутнього філолога і перекладача надасть уточнення як

основних понять культури, та і їх зв'язку з мовою та мисленням.

Мета роботи: розглянути лінгвофілософські закономірності розвитку та форми вираження поняття «культура мислення» в актуальних філологічних практиках.

Завдання:

- Охарактеризувати феномен культури мислення у науковій думці;
- Подати актуальні інтерпретації закономірностей мислення у філософії мови;
- Розглянути еволюцію уявлень про культуру мислення в лінгвістичній думці;
- Визначити основні методи вивчення культури мислення;
- Узагальнити функціональність культури мислення у лінгвістичному опрацюванні.

Об'єкт дослідження: поняття «культура мислення» як лінгвофілософський феномен.

Предмет дослідження: теоретичні і прикладні аспекти функціонування культури мислення в сучасних лінгвофілософських парадигмах.

Методи дослідження: історичний, порівняльний, аналіз та синтез.

Структурно робота складається з вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг курсової роботи – 29 сторінок, з яких – 25 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНА КУЛЬТУРИ
МИСЛЕННЯ В ЗАГАЛЬНОНАУКОВОМУ Й ЛІНГВІСТИЧНОМУ
ВИМІРАХ

1.1. Феномен культури мислення в науковій думці.

Культура мислення складається з певних розумових, логічних вимог, рівня поведінки, що висуваються до інтелектуальної діяльності кожної людини. Рівень культури мислення пов'язаний з умовами проживання, навчання, успішної соціалізації в суспільстві, професійними успіхами та творчими досягненнями, розумовим та емоційним розвитком особистості, адже недаремно людством створені школи, щоб навчати людей з дитинства. Від рівня отриманої освіти, від ефективності освітньої програми встановлених державами залежить рівень культури мислення народу кожної держави в усі часи, і як показує історія, що феномен культури мислення змінювався і розвився особливо в ті часи, коли був науково-технічний прогрес. А тому кожна держава повинна впроваджувати інноваційні методи навчання, які сприятимуть розвитку та легкій адаптації до викликів сьогодення.

Як виявляється феномен «культури мислення»? В першу чергу, рівень культури мислення проявляється у поведінці людини, її здатності ясно, логічно і критично мислити, і як наслідок належним чином висловлювати свої думки. Тобто можна чітко зазначити, що культура мислення є синонімом поняття розумної людини, адже прямо залежить від рівня розумового розвитку, від рівня емоційного інтелекту, від здатності справлятися з життєвими проблемами, перебувати ефективно в соціумі, виражати свої думки, давати оцінку собі та навколишньому світові. Низький рівень культури мислення, або його відсутність взагалі, свідчить про нечітке, непослідовне, нелогічне або взагалі хаотичне мислення, тобто не здатність

висловлювати свої думки, що може свідчити про відсутність емоційної культури мислення чи слабого розумового розвитку, або незнання мови.

Ми підтримуємо позицію Кемалоглу-Ер, який зазначає, що «культура є відмінною рисою людини, оскільки саме вона володіє необхідною компетенцією для створення суб'єкта культури, що в основному передбачає використання розуму і мови. Культура функціонує як психічна та соціальна адаптація людини до викликів навколишнього середовища. Всі елементи культури, матеріальні об'єкти, шаблонна поведінка, міжособистісні відносини, а також вірування, цінності, ідеї та почуття є символами, що представляють різні значення», в тому числі і культуру мислення, тобто феномен культури мислення» (Kemaloglu-Er, 2022: 237). Феномен і зміст культури мислення як категорії з часом змінюється, тому що «удосконалюються, ускладнюються та змінюються форми і методи пізнання культури мислення. Отже, поняття «культура мислення» є історичним» (Голубєва, 1999: 75).

Мислення є «базовою когнітивною функцією, завдяки якій індивід формулює певні цілі, обирає належні способи їх досягнення, долає певні перешкоди, що стоять на його шляху, прогнозує розвиток подій, змінює та оцінює свої рішення, підводить підсумки, накопичує власний досвід» (Кустов, Алексєєва, 2010: 3).

Не можна не погодитись з думкою В. Лисого, який у своїй статті стверджує: коли людина має певні знання, то це ще не означає, що така людина здатна мислити. «Поняття «мислити», взяте в значенні «бути мислячим», дорівнює таким поняттям як «культура мислення», «логічне мислення» (в неформальному вимірі), «мудрість», «талант», «діалогічне мислення», «мислитель», «мудрець» (але з певними застереженнями)» (Лисий, 2021: 63). У цьому аспекті увага зосереджена саме на здатності мислити критично: виходячи за певні рамки (масштабно), завжди бути готовим мислити поза установленими суспільством шаблонами, вміти працювати самостійно, і все це визначає різновиди здатності мислити. Тому

це і є надважливим і актуальним в усі часи з огляду на підготовку учнів, студентів, до формування в них ефективних навичок мислення. Як зазначає В. Лисий, – «саме у філософії здатність мислити, вміння мислити набуває ролі проблеми самостійного значення і постає предметом спеціального дослідження у її сфері, зокрема у галузі логічної форми діалектики» (Лисий, 2021: 64).

На наш погляд, культура мислення нерозривно пов'язана з емоційним інтелектом, і саме емоційний інтелект дає можливість розв'язувати складні задачі, адже навіть якщо в людини є дуже високий розумовий розвиток, культурний інтелект, надзвичайні лінгвістичні навички (такі як знання багатьох мов), але в складних емоційних життєвих ситуаціях ця людини може наробити помилок, вчинити злочин, тобто створити такі ситуації, які кардинально змінять твоє життя. Дуже цікавий вислів подає Д. Гоулман у своїй книзі «Емоційний інтелект»: «на певні високі посади беруть виконавчих директорів, провідних менеджерів беручи до уваги їхні інтелектуальні здібності й досвід у веденні бізнесу, а звільняють за відсутність емоційного інтелекту» (Гоулман, 2023: 17). У своїй книзі автор наводить дуже багато прикладів з життя, де розповідає, що навіть дуже розумні люди в критичних ситуаціях не мислять, не володіють своїми емоціями і через це діють в супер моральним засадам. Мене дуже вразив випадок вбивства батьком своєї дитини, і все через те, що батько не справився з своїми емоціями, але при цьому був у житті дуже розумною, інтелектуальною людиною.

Видатні культурні діячі, філософи, вчені всіх часів прагнули пояснити та надати визначення поняттю «культури мислення», а особливо його прямий зв'язок з мовою. Тому надалі розглянемо думки учених та науковців у різні історичні періоди. Німецький учений Вільгельм фон Гумбольдт (1767-1835) був першим теоретиком у галузі мовознавства, який по-філософськи осмислив мовний матеріал і результати наукових досліджень, проведених щодо до нього. Гумбольдт стверджує, що «мова і мислення тісно пов'язані

між собою і що мова – це той орган, який творить думку, саме таке висловлення надано всупереч думці лінгвістам, які розглядали мову тільки як певний технічний засіб вираження думки. Можна зробити висновки, що мислення не просто залежить від мови, а певною мірою зумовлюється кожною конкретною мовою; мови – це органи оригінального мислення кожної з націй» (Кочерган, 2010: 44-47).

Продовжувачем розвитку ідеї В. Гумбольдта щодо впливу мови на свідомість, мислення, світогляд, був також нашій видатний полтавський учений О.О. Потебня. Він вважав, що «визначення мови як роботи духу <...> підносить Гумбольдта над усіма попередніми теоріями; але залишається неясним відношення слова до думки» (Даниленко, 2009: 4). О. Потебня пішов значно далі В. Гумбольдта, адже він розробив і розвинув теорію внутрішньої форми слова, концепцію розуміння того, що надання більш точного визначення слова, дасть краще зрозуміти культуру, пояснив важливості і ключових ролей слова у пізнанні світу людиною, розглянув слово в етнографічному контексті (способу життя у побуті, обрядів) і тим самим заклав основи етнолінгвістики та наукової моделі національної ментальності. Найважливіші положення теорії О. Потебні значно випередили свій час, адже коли в 1862 р. вперше вийшла друком його праця «Думка і мова», він спрогнозував виникнення науки психолінгвістики: «Зближення мовознавства з психологією, за якого є можливим пошук вирішення питань про мову у психології і, навпаки, очікування від досліджень мови нових відкриттів у галузі психології <...>, свідчить, що кожна з цих наук окремо вже досягла значного розвитку» (Даниленко, 2009: 4). Отже, О.О. Потебню по праву називають «предтечею сучасної когнітивної лінгвістики», а його наукову спадщину «теоретичним підґрунтям становлення і розвитку сучасних лінгвістичних концепцій, зокрема когнітивної парадигми». Вчення О.О. Потебні та В. Гумбольдта підтримали та розвивали і інші науковці (Даниленко, 2009: 4).

У своїх дослідженнях такі вчені як В. Давидович, Ю. Жданов, М.

Каган, Е. Маркарян, В. Ігнатов, В. Белоліпецький стверджували, що саме діяльність є ядром теорії культури, тобто такі категорії як «культура» та «діяльність» є історично взаємозумовленими та взаємозалежними. Коли людина діє, то вона проявляє певні культурологічні функції, тобто розвивається, не тільки створює себе, але сприяє формуванню певних умов не лише для свого життя, але і для подальшої трансформації в цілому і особливо у культурній сфері. Якщо спиратись на діяльнісну парадигму, то визначення культури має наступний зміст – «це сукупність усіх морально-духовних та матеріальних цінностей, накопичених суспільством, а також сукупність усіх видів та способів покращення діяльності людини з їх засвоєння, збереження, створення та розповсюдження у суспільстві» (Іозіс, 2016: 35).

Упродовж історичного розвитку у мовознавстві постійно змінюються зміни пріоритетів дослідницької уваги, та чи інша наукова проблема починає розглядатися абсолютно по-іншому. Такий «новий погляд на стару річ» формує поняття парадигми, загальнонаукове визначення якої належить автору відомої монографії «Структура наукових революцій» Т. Куну: «визнані усіма наукові досягнення, котрі протягом певного часу дають модель постановки проблем та їх розв'язання науковому суспільству» (Голубовська, Корольов, 2011: 6-7). У сучасній лінгвістиці наукова парадигма визначається як певна система поглядів на мову, яка існувала у різних етапах розвитку історії лінгвістичних вчень, що і визначало предмет, принципи лінгвістичного дослідження відповідно до культурно-історичного та філософського контексту епохи. Незважаючи на велике розмаїття думок, все ж таки більшість лінгвістів називає три наукові лінгвістичні парадигми:

1. *Генетична* (еволюційна) парадигма, яка передбачає порівняльно-історичний метод дослідження мови. До цієї парадигми входять усі вчення, школи, які займались вивченням історії мови. Займалася «питаннями походження мов, реконструкцією прамови, встановленням співвідношення між спорідненими мовами та описом їхньої еволюції, створювалися

порівняльно-історичні граматики та словники». Що важливо, що це був перший спеціальний метод дослідження мови (Габідулліна, Колесніченко, 2019: 14).

2. *Таксономічна* парадигма, яка «поєднує вчених, для яких поряд з еволюційним аспектом мови суттєвим є аспект організаційний, що стосується внутрішнього облаштування мовного цілого (абстраговано від чинника часу), виявлення і групування мовних одиниць, їхньої систематики й класифікації, об'єднання цих одиниць у нерозривне ціле – мовну систему». Засновником такої парадигми є Фердинанд де Соссюр (Габідулліна, Колесніченко, 2019: 14).

3. Третя дослідницька парадигма в мовознавстві, *антропоцентрична* (комунікативна, функціональна, комунікативно-прагматична), покликана «пояснити мову як глобальний засіб комунікації» (Габідулліна, Колесніченко, 2019: 15). І саме щодо цієї парадигми є найбільше пояснень, адже саме мова виступає засобом комунікації, передачі своєї історії.

Як зазначає Л. Горбунова у статті «складне мислення як відповідь на виклик епохи», «слово «парадигма» звучить постійно, але його вживання не завжди супроводжується осмисленням глибокого сенсу і розуміння цього поняття. У перекладі з грецької парадигма означає «модель, зразок, приклад» (Горбунова, 2007: 43). Кожен вчений трактував по різному. Але термін, розроблений Т. Куном «стосовно лише науки, у даний час проявив свою культурну універсальність» (Горбунова, 2007: 44). У найширшому ж сенсі парадигма – це наша здатність сприймати навколишній світ, тобто це певний спосіб, який формує процес нашого мислення, здатність оцінювати певні дії і реальність. Це здатність визначити інформацію важливу і неважливу. «Як пише один з найбільших сучасних французьких мислителів Едгар Морен, вона одночасно є і глибинним шаром, і найвищим рівнем у всякій теорії або ідеології. Парадигма є несвідомою, але при цьому вона живить свідоме мислення, організовує й контролює його й тому виступає як надсвідомо» (Горбунова, 2007: 45). Ми погоджуємось з Л. Горбуновою, що культура, що

постійно перебуває у розвитку, обов'язково стикається з необхідністю зміни парадигм, бо в рамках будь-якої з них формується комплекс проблем, що потребують вирішення, і використання старих підходів вже є неможливим, а часто є і необґрунтованим, зі зміною часу, змінюються парадигми. Як зазначає авторка, «проблеми, які неможливо вирішити в межах старої парадигми, формують енергетику її заміни. Розвиток сучасності провокує постійні зміни парадигми культури. Досвід життя й дій у сучасних глобалізованих суспільствах вимагає узагальнення й формування складного глобального мислення в рамках нових парадигм» (Горбунова, 2007: 45), розвивається світ, створюються нові проблеми, розвиваються нові думки.

На наш погляд, від того, як людина мислить, залишаючись наодинці зі своїми почуттями і бажаннями, залежить, які цілі вона сформулює для себе, яким чином реалізовуватиме свої індивідуальні потенціали для досягнення цих цілей, як розвиток цієї людини вплине на суспільство, державу, а також на світ в цілому.

Отже, у даному пункті подано актуальні інтерпретації закономірностей мислення у філософії мови, де було визначено, що у філософії мови стверджувалось, що саме мова виступає як засіб вираження мислення.

Підсумуємо, що у даному пункті роботи охарактеризовано феномен культури мислення у науковій думці та визначено його прояв і носія. Носієм культури мислення у всі часи є виключно людина, і культура мислення кожної людини, до моменту свого прояву- шляхом висловлення певною мовою є непомітною. Рівень культури мислення має велике значення для розвитку суспільства і людства, адже вона впливає на життя кожної людини, оточуюче суспільство на різних рівнях, державу, світ, а тому дуже важливо на рівні кожної держави вчасно і ефективно розвивати культуру мислення і робити це потрібно в комплексі: вивчення власної та іноземних мов, впровадження належних навчальних програм (які будуть розвивати в тому числі критичне і культурне мислення), розроблення та впровадження програм вивчення емоційного інтелекту і поведінки в критичних ситуаціях.

1.2. Закономірності лінгвістичної візії культури мислення

Філологічне мислення (philological mentality) лишається малодослідженою проблемою як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці. Окремі його види досліджуються в літературознавстві. Сучасні дослідники в основному вивчають концепції світогляду митців, але мало праць присвячено саме філологічному мисленню. «У лінгводидактичних дослідженнях особливості філологічного мислення зазвичай розглядаються в контексті глобальних проблем підготовки майбутніх філологів» (Боголій, Денека, Гончарук, 2023: 2). Водночас сучасна етнолінгвістика, розглядаючи питання про зв'язок та співвідношення мови і культури, народних звичаїв та уявлень, народу і нації, також акцентує увагу на тому, що мові належить визначальна роль у її відношенні до специфіки культурного розвитку народу, національних особливостей та навіть до усіх процесів пізнання (Кудрявцева, 2010: 55). Ми ж підтримуємо думку Кемалоглу-Ер, який стверджує, що «культуру і мову не можна розділяти» (Kemaloglu-Er, 2022: 248), це нерозривні поняття, адже будь-яку культуру можна якнайбільше висловити саме через мову, прикладом можуть слугувати давні пісні, книги, якби у кожного народу не було мови, то просто не зрозуміло як би зберігались різні культури.

З огляду на новітні тенденції вивчення філологічного мислення можна виділити його основні характеристики: комунікативна спрямованість, текстологічна ерудованість, етнокультурна сприйнятливність, мовне та літературне чуття, творчий світогляд. Виділимо і такі основні ознаки відображення комунікативної компетентності у філологічному мисленні, дотримуючись класифікації сучасних лінгвістів:

- розуміння змісту й функціональності граматичних, лексичних і фонологічних компонентів мови (своєї та інших країн).
- орієнтування у співвідношенні мовного засобу та мовленнєвої ситуації для його використання (тобто потрібно вибрати точне, яке

відповідало би ситуації).

- здатність оцінити комунікативний потенціал конкретної мовної конструкції.

- здатність вдало поєднувати граматичні, лексичні й фонологічні компоненти мови для досягнення певної комунікативної мети.

- здатність об'єктивно оцінювати хід і результати завершеного акту спілкування» (Боголій, Денека, Гончарук, 2023: 6).

Філологічне мислення, безумовно, є критичним, оскільки при роботі з різними текстами необхідно активізувати аналітичну та синтетичну складові мислення, і при цьому мати здатність задіяти повністю весь наявний функціонал мислення (Боголій, Денека, Гончарук, 2023: 7). А щоб був цей функціонал мислення, потрібно багато читати, вчитись і таким чином накопичувати знання.

На нашу думку, мова є найважливішим комунікативним засобом спілкування між людьми, і вона безпосередньо пов'язана з мисленням, а також дає можливість висловлювати свої думки. Мислення не може бути без мови, а мова не може існувати без мислення, тому що завжди, коли відбувається процес мислення, також використовується й певна мова. Тож мова і мислення мають глибоко суспільний характер – не лише за своєю природою, але й за своєю функцією в суспільстві. За допомогою мислення людина пізнає навколишній світ та усвідомлює різні закони природи й суспільства, вирішує певні труднощі, що виникають, і таким чином розвивається, чим краще людина мислить, тим більш повніше вона розуміє реальність і навколишній світ.

Як зазначає О. Шумейко, «свідомість і самоідентифікація особистості починаються з мови. Мова закладається генетично і є кодом, що зв'язує покоління. Мова визначає національний характер особистості. Самоусвідомлення особистості починається з оволодіння нею рідною мовою. Мислення, а отже і свідомість та самоідентифікація особистості ґрунтується на основі рідної мови» (Шумейко, 2019: 117-118). Культура – це «сукупність

вивчених і навчених явищ, що виробляються і відтворюються з покоління в покоління, а мова є основним інструментом безперервності процесу» (Kemaloglu-Er, 2022: 237). Можна стверджувати, що саме «культура мислення, культура відчуттів і культура поведінки, які є складовими моральної культури, реалізуються через культуру мовлення» (Галацин, Хом'як, 2019: 10).

Цілком погоджуємось з Сітті Рабіа, який вказує, що «мова – це інструмент спілкування, який використовується кожною людиною у повсякденному житті як засіб передачі інформації та аргументів іншим». У цьому випадку мова не може бути відокремлена від культури, оскільки остання представляє свою націю та тісно пов'язана зі ставленням або поведінкою груп носіїв мови. Роль мови як інструменту вираження культурної реальності можна відслідкувати з того, що: 1) мова є частиною культури, 2) мова і культура мають дуже тісний взаємозв'язок, 3) мова знаходиться під сильним впливом культури, і 4) мова істотно впливає на культуру і спосіб мислення людей. У спілкуванні мова, якою користуються люди, впливає на їх культуру або навпаки. Читаючи притчі, приходять розуміння про культуру і мову, що це наче сіамські близнюки, які не можна розділити (Sitti Rabiah, 2018: 1).

Підсумуємо. У даному пункті роботи розглянуто еволюцію уявлень про культуру мислення в лінгвістичній думці та її зв'язок з мовою. Отже, ми прийшли до таких висновків: на основі рідної, єдиної мови формується нація, тому що саме мова ідентифікує певну націю та об'єднує в народ і за допомогою мови здійснюється комунікація, впроваджуються традиції, які передаються з покоління в покоління, передаються культурні традиції, здійснюються управлінські функції держави. І дуже шкода, що український народ це чітко усвідомив, тобто почав критично мислити і підвищувати свою культуру мислення, ідентифікувавши себе з нацією українців лише після збройного нападу росії. Ця так звана країна розпочала війну і єдиною ціллю росії є знищення українського народу як нації, в першу чергу це стосується

знищення нашої української мови як маркера само ідентифікації та знищення нашої культури як засновку для нашого логічного та критичного мислення, як нашої основи.

Висновки до розділу 1

Отже, культура мислення кожної людини, до моменту свого прояву в діяльності шляхом висловлення певною мовою, є непомітною. Рівень культури мислення можна визначити шляхом лінгвістичного спостереження, тобто дати можливість людині висловитись. На наш погляд, рівень культури мислення має велике значення для розвитку людства, адже вона впливає на життя кожної людини, оточуюче суспільство на різних рівнях, в тому числі державу, світ, а тому дуже важливо на рівні кожної держави вчасно розвивати культуру мислення і робити це потрібно в комплексі: вивчення власної та іноземних мов, впровадження належних навчальних програм (які будуть розвивати в тому числі критичне мислення), розроблення та впровадження програм вивчення емоційного інтелекту.

Культура мислення нерозривно пов'язана з емоційним інтелектом, і саме емоційний інтелект дає можливість справитись зі складними задачами, бо навіть якщо в людини є дуже високий розумовий розвиток, культурний інтелект, надзвичайні лінгвістичні навички (знання багатьох мов), але в складних емоційних життєвих ситуаціях ця людина може не справитись і наробити помилок, вчинити злочин і таке інше. Від того, як людина мислить, залишаючись наодинці зі своїми почуттями і бажаннями, залежить, які цілі вона сформулює для себе, яким чином реалізовуватиме свої індивідуальні потенціали для досягнення цих цілей, як це вплине на суспільство, державу. Мислення не може бути без мови, а мова не може існувати без мислення. Мова – є найважливішим комунікативним засобом спілкування між людьми, і вона безпосередньо пов'язана з мисленням, а також дає можливість висловити свої думки. Мислення, а отже і свідомість та самоідентифікація особистості ґрунтується на основі рідної мови. На основі рідної, єдиної мови формується нація, тому що саме мова ідентифікує певну націю та об'єднує в народ і за допомогою мови здійснюється комунікація, впроваджуються традиції, здійснюються управлінські функції держави.

РОЗДІЛ 2.

МЕХАНІЗМИ ФУНКЦІЙНОСТІ КУЛЬТУРИ МИСЛЕННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЙ

2.1. Традиційні та інноваційні методи лінгвістичних досліджень культури мислення.

Загальновідомо, що будь-яка галузь людського пізнання повинна мати поряд з об'єктом і предметом вивчення певні дослідницькі методи. Лінгвістика за історію свого тривалого розвитку створила власні (спеціальні) методи. «Як правило, зміна наукової парадигми завжди супроводжувалась відкриттям нового методу дослідження» (Габідулліна, Колесніченко, 2019: 3).

Методологія лінгвістики (лінгвометодологія) сформувалась у процесі розвитку лінгвістичної науки (а також в результаті діяльності різних наукових шкіл і напрямів) і демонструє сукупність стандартних прийомів і засобів (методів і методик) дослідження, що забезпечують досягнення поставленої мети. Методологія лінгвістики спрямована на встановлення природи мови у зв'язку зі свідомістю її носіїв, суспільством, культурою, комунікацією, процесами пізнання світу. (Габідулліна, Колесніченко, 2019: 4). Залежно від часу появи методів дослідження виділяють традиційні й сучасні (інноваційні) методи. «До традиційних належать описовий, історичний, зіставний та відгалужені від них чи ті, що з'явилися внаслідок їхнього об'єднання, етимологічний та порівняльно-історичний методи. До сучасних (інноваційних) методів належать психолінгвістичний, дистрибутивний, статистичний, метод компонентного аналізу, метод моделювання та інші прийоми аналізу» (Габідулліна, Колесніченко, 2019: 6).

Сучасний світ сповнений великою кількістю проблем і викликів, вирішення і подолання яких залежить від рівня розвитку мислення. Ключовою цивілізаційно-ціннісною проблемою стає утвердження культури мислення. Відповіді на питання, які потрібні суспільству та культурі, можна

отримати лише за допомогою правильно організованого та ефективного мислення. Але організація мислення потребує відповідних процедур в науковій роботі та навчально-освітній діяльності. Для правильного формування мислення, яке є складним процесом, потрібна велика робота, головним результатом якої має стати творча, дієва особистість, здатна вирішувати завдання, які ставить перед собою в процесі соціального, культурного та політичного розвитку. Культура мислення передбачає залучення інноваційних методів та освітніх практик, що піднімають його на належний рівень сучасності (Кравченко, 2017: 53).

У наш час слід змістити акценти з критики на підтримку просвітницьких норм мислення. Автори, які закликають до відновлення норм мислення, вироблених Просвітництвом, не враховують аксіологічних аспектів цієї проблеми. Кантіанська людина, яка підпорядковується моральним законам, є носієм таких чеснот, як вдячність, покора, смиренність, покірність. Тому аксіологічний аспект культури мислення є найменш розробленим у практичній діяльності. За часів Канта філософія була законодавством Розуму, сьогодні наші філософи повинні бути прихильниками і захисниками Розуму (Кравченко, 2017: 54).

Перефразовуючи тезу М. Гайдеггера («мова – дім буття»), можна сказати, що «спосіб у розкритті сутності мислення є шляхом методології». Тобто шляхом міркування, але продумане і свідомо спрямоване, яке відбувається не тільки через культуру, особисте життя, спілкування, а й освіти, яка акумулює всю названу тріаду. Мислення є результатом навчально-освітньої діяльності в процесі її історичного розвитку, воно змінюється, проходячи певні цикли. У зв'язку з цим мислення, що виникло в античній культурі, формується і утверджується завдяки діяльності спочатку філософських шкіл, потім – через схоластику. У подальшому воно утверджується засобами науки, яка створила дослідницькі центри, академії та, зрештою, університетську освіту (Кравченко, 2017: 55). Тому надважливим є саме належна організація навчального процесу, щоб саме

навчити кожного учня, студента мислити під час будь-якого навчання.

Специфіка лінгвістики як галузі наукового знання визначається насамперед усіма властивостями її об'єкта, а об'єктом лінгвістики є природна людська мова в усіх її проявах. Мова ж, з однієї сторони, пов'язана з мисленнєвою діяльністю і з продуктом цієї діяльності, з тим, що називають «духовною сутністю» людини. Мова, як і мислення є невід'ємною частиною людини, одним із головних виявів її людської сутності. У цьому відношенні вона належить до об'єктів «ідеальної» природи, а тому мовознавство по праву визнається гуманітарним наукою. З іншої сторони, мова - це природне утворення, яке виникло і існує поза людською волею, і як таке воно є об'єктом матеріальної природи. Ця обставина поєднує лінгвістику з галузями природничих і наукових знань. (Габідулліна, Колесніченко, 2019: 9). Погоджуємось з думкою А. Кравченко, який стверджує, що «процес освоєння культури мислення і перетворення її в інструмент когнітивних практик обумовлений рівнем і якістю освіти» (Кравченко, 2017: 56) .

Мова є складним, багатоаспектним об'єктом, а тому має різні розділи мовознавства, що вивчають різні аспекти мови і розрізняють, перш за все:

- *внутрішню* (вивчає внутрішню будову мови) і *зовнішню лінгвістику* (яка розглядає зв'язки мови з іншими суспільними явищами культурою, соціальною структурою суспільства, історією народу, мисленням людини (і ширше з психікою);
 - *загальну* (розробляє загальну теорію мови, її цікавить людська мова взагалі) й *конкретну лінгвістику* (вивчає яку-небудь конкретну мову чи групу, сім'ю мов);
 - *синхронічну* (від грец. *Syn* – «спільно», *khronos* – «час», вивчає ту чи іншу мову в її сучасному стані чи в певний період, етап розвитку цієї мови, певний синхронічний зріз) й *діахронічну лінгвістику* (від грец. «*Dia*» – через, крізь і «*khronos*» – час, вивчає ту чи іншу мову (або групу споріднених мов) в історичному розвитку;
 - *теоретичну* (досліджує закони функціонування й розвитку мови,

є теоретичною базою прикладної лінгвістики) й *прикладну лінгвістику* (має безпосередню практичну спрямованість і цілі). Таку класифікацію пропонують, зокрема, А. Габідулліна та О. Колесніченко (Габідулліна, Колесніченко, 2019: 14-15).

Підсумуймо: у даному пункті роботи визначено такі основні методи вивчення культури мислення, як традиційні та інноваційні. В процесі дослідження, доведено, що дослідження культури мислення в першу чергу передбачає вивчення зовнішньої лінгвістики, яка розглядає зв'язки мови з іншими суспільними явищами культурою, соціальною структурою суспільства, історією народу, мисленням людини (і ширше з психікою) і для цього використовуються різні методи, що встановлюють природу мови у співвідношенні зі свідомістю її носіїв, соціумом, культурою, комунікацією, процесами пізнання світу.

2.2. Функціональність культури мислення в лінгвістичному опрацюванні

У філософії ХХ століття мовні проблеми стали одними з ключових і найперспективніших. У той час існувало стійка впевненість, що вивчення синтаксису, семантики і прагматики мови дозволить опанувати таємниці реальності й людського буття, а саме: з'ясувати, як формуються наші знання про світ, що саме може бути відомо і чого очікувати в результаті. Надійним засобом вирішення філософських рекомендацій вважався аналіз мовних засобів шляхом з'ясування значення слів і виявлення зафіксованого у висловлюванні змісту.

Тотальний акцент на мовній проблематиці в онтологічній, гносеологічній та логічній площинах дав підстави констатувати факт лінгвістичного повороту у філософських дослідженнях. Суть цього явища виникає у спробі осмислити філософську проблематику крізь призму лінгвістичного аналізу як такого об'єктивування думки. Як зазначає А. Синиця у висновках до своєї статті, «категорію «лінгвістичного повороту» досліджували також в аналітичній філософії. Спершу мислителі-аналітики (Г. Бергманн, Р. Рорті) розробили методологічний підхід в тлумаченні цього поняття, пов'язаний насамперед із застосуванням методології лінгвістичного аналізу у вирішенні філософських проблем, зокрема метафізичних. Вони його не лоумачили як процес формування ідей лінгвістичної філософії, а радше вважали, що він пов'язаний із творчим доробком «раннього» Л. Вітгенштайна (П. М. С. Гакер) або ж навіть концепцією логічної семантики Г. Фреге (М. Дамміт). При дослідженні витоків аналітичної філософії, мало уваги приділялось сучасному стану справ у цьому напрямі філософської думки (зокрема, інтересу до теми свідомості і культури). Тому Т. Вільямсон запропонував розглядати звернення до мови лише як першу фазу більш фундаментального повороту, а саме: репрезентативного (Синиця, 2017: 105-108), тобто такого, що мова представляє свідомість і культуру.

Доведено, що представники лінгвістичної філософії вважають основним єдиним предметом філософії детальний аналіз використання природної мови з метою усунення непорозумінь, які виникають внаслідок неправильного використання мови, оскільки неможливо повністю висловити багатство мови, тому потрібно розробляти чіткі схеми ідеальної мови. Мова є засобом побудови світу, а не його відображенням. У сучасному напрямку теперішньої філософії існує велика кількість суперечливих та відкритих питань щодо мови як її основної функції в житті людини. Філософія була однією з перших наук, яка звернулася до логічного аналізу. Як пише Е. Сепір: «було б помилкою вважати, що ми можемо повністю усвідомлювати реальність, не звертаючись за допомогою до мови» (Можовий, Слабуз, 2019: 11). Аксіологічне мислення та пов'язана з ним лінгвістична філософія вперше навчилися задавати питання про основи будь-якої парадигми мислення, включно і власної. На початку 20-го століття Вітгенштейн сказав: «Ми відчуваємо, що якби існувала відповідь на всі можливі наукові питання, проблеми життя навіть не були б порушені. Тоді, звичайно, більше питань не залишається, це і є відповідь» (Можовий, Слабуз, 2019: 12).

Л. Вітгенштейн у тезі «Межі мови – це межі мого світу» розкриває значення мови. Як зазначено в електронній версії публікації під назвою «Філософія мови: поняття, місце серед інших наук, підходи», спостерігається, що протягом останніх 50 років філософи звертаються до мови при вирішенні суто філософських проблем, і це пояснюється тим, що «філософські константи мови» стають для них лише помітним випадком «філософських констант» (Е. Жильсон) і що, за афористичним висловом Л. Вітгенштейна, «ціла хмара філософії конденсується в краплю граматики». Сьогодні ж філософи прагнуть отримати дані з словника про світ, намагаючись пізнати реальність через значення слова. Провідне місце серед усіх мов посідає природна мова, оскільки мовний знак тісно пов'язаний з міфологією, релігією, наукою та іншими формами пізнання світу. Не дарма Г. Гадамер писав, що філософія «зрослася з мовою і тільки в мові має своє

буття». Сучасна наука фіксує глибоку внутрішню спорідненість мови і філософії як двох символічних форм людського розуміння світу - наївної (у мові) і теоретичної, рефлексивної (у філософії) - з їх загальною установкою на бачення світу як єдиного цілого. Однак у структурі сучасного гуманітарного знання статус філософії мови ще не визначено і на сьогодні. Одні вчені вважають філософію мови окремою областю вивчення живої людської мови, інші – розділом філософії, логіки або лінгвістики; як суміжної галузі дослідження згаданих наук, методологією мовознавчих досліджень тощо. З позицій лінгвіста, філософія мови є складовою теорії мови, у межах якої розглядаються питання природи та сутності людської мови, пов'язані з її відношенням до дійсності, суспільства, свідомості, мислення, або людина у її відносинах зі світом. Отже, серед нових інтралінгвістичних проблем в сучасній науці про мову і культуру мислення крім питань про співвідношення мови і культури, мови і суспільства, мови і релігії, мислення і мови, відносяться ще й питання про взаємозв'язок мови і філософії, що і є предметом розгляду спеціальної галузі гуманітарного знання – «філософії мови». Філософія мови - це широка область досліджень, включаючи вивчення взаємозв'язків між мовою, буттям (дійсністю, світом) і мисленням, а також теоретичні та методологічні знання, які виражають і інтерпретують ці відносини. «З точки зору мовця мова служить особистісною або приватною ідентичністю» (Sitti Rabiah, 2018: 4).

Не можна не згадати і сучасну науку психолінгвістику, яка вивчає мову і інтелект, зв'язок мови і мислення, вплив самої мови на свідомість, формування мовної свідомості, функціонування особистості тощо. Адже лінгвістика займається науковим описом будови, форми та значення звуків, слів, речень і виразів. «Психолінгвістика (грец. «*psyche*» – душа і франц. «*linguistique*» – наука про мову) – наука, яка спеціально вивчає процеси становлення, сприйняття та формування мовлення у їх взаємодії із системою мови, а також розробляє різноманітні моделі мовленнєвої діяльності та

психофізіологічної мовленнєвої організації людини, перевіряє їх у процесі психологічних експериментів (Куранова, 2012: 8).

Отже, після узагальнення функціональності культури мислення у лінгвістичному опрацюванні, ми прийшли до висновків, що дуже багато різних наук вивчає категорію культури мислення, мови, мовознавства, лінгвістики, але звичайно треба надати провідне місце для філософії та психолінгвістики, адже саме філософія визначає певні категорійні поняття, встановлює парадигми, дає визначення певним процесам, подіям і тим самим сприяє кращому розумінню культури мислення і її прямий зв'язок з мовою, лінгвістикою, а психолінгвістика є наукою про мову, яка розробляє різні моделі мовленнєвої діяльності та психофізіологічної мовленнєвої організації людини. Саме завдяки філософії можна зрозуміти, що про що саме мислила певна людина, що саме було на думці певного науковця, певного лінгвіста, а завдяки психолінгвістиці можна зрозуміти зв'язок мови і мислення.

Таким чином, завдяки лінгвістичній філософії надано роз'яснення слів, термінів мови, що дає можливість їх краще зрозуміти, а філософія мови, культури мислення надає можливість аналізувати певні явища, розвиватись.

Висновки до розділу 2

Підсумуємо: у результаті дослідження визначено такі основні методи вивчення культури мислення, як традиційні та інноваційні. Доведено, що дослідження культури мислення в першу чергу передбачає вивчення зовнішньої лінгвістики, яка розглядає зв'язки мови з іншими суспільними явищами культурою, соціальною структурою суспільства, історією народу, мисленням людини (і ширше з психікою) і для цього використовуються різні методи, що встановлюють природу мови у співвідношенні зі свідомістю її носіїв, соціумом, культурою, комунікацією, процесами пізнання світу .

Після узагальнення функціональності культури мислення у лінгвістичному опрацюванні, ми прийшли до висновків, що дуже багато різних наук вивчає категорію культури мислення, мови, мовознавства, лінгвістики, але звичайно треба віднести провідне місце для філософії та психолінгвістиці, адже саме філософія визначає певні категорійні поняття, встановлює парадигми, дає визначення певним процесам, подіям і тим самим сприяє кращому розумінню культури мислення і її прямий зв'язок з мовою, лінгвістикою, а психолінгвістика є наукою про мову, яка розробляє різні моделі мовленнєвої діяльності та психофізіологічної мовленнєвої організації людини. Саме завдяки філософії можна зрозуміти, що про що саме мислила певна людина, що саме було на думці певного науковця, певного лінгвіста, а завдяки психолінгвістиці можна зрозуміти зв'язок мови і мислення.

Таким чином, визначено, що завдяки лінгвістичній філософії надано роз'яснення слів, термінів мови, що дає можливість їх краще зрозуміти, а філософія мови, культури мислення надає можливість аналізувати певні явища, розвиватись.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У курсовій роботі досліджено лінгвофілософські закономірності розвитку та форми вираження поняття «культура мислення» в актуальних філологічних практиках.

Зокрема, схарактеризовано феномен культури мислення у філософсько-науковій думці та визначено його прояви і носіїв. Уточнено, що носіями культури мислення є людина, суспільство, держава. Доведено, що рівень культури мислення кожної людини можна визначити шляхом лінгвістичного спостереження, тобто надавши можливість людині висловитись. Наголошено: від того, як людина мислить, залишаючись наодинці зі своїми почуттями і бажаннями, залежить, які цілі вона сформулює для себе, яким чином реалізовуватиме свої індивідуальні потенціали для досягнення цих цілей. Показано вирішальне значення належного рівня культури мислення для розвитку людства, вивчення власної та іноземних мов, впровадження належних навчальних програм (які будуть розвивати в тому числі критичне мислення), а також розробку та впровадження програм вивчення емоційного інтелекту.

У роботі подані актуальні інтерпретації закономірностей мислення у філософії мови та розглянуто еволюцію уявлень про культуру мислення в лінгвістичній думці та її зв'язок з мовою та нацією. Наголошено: мова – найважливіший комунікативний засіб спілкування між людьми, адже вона безпосередньо пов'язана як з мисленням, так і з можливістю висловити свої думки. Провідною ідеєю виступає авторська теза: мислення, а, отже, і свідомо самоідентифікація особистості, ґрунтуються на основі рідної мови. Тож на основі автентичної мови формується нація, тому що саме мова ідентифікує певну націю та об'єднує в народ і за допомогою мови здійснюється комунікація, впроваджуються традиції, здійснюються управлінські функції держави.

Результати здійсненого дослідження дозволяють стверджувати: попри те, що багато гуманітарних наук вивчають категорію «культура мислення», чільне місце ми відводимо саме філософії мови та психолінгвістиці, так як лінгвофілософія визначає основні категорійні поняття, встановлює парадигми, дає визначення процесам і подіям, і тим самим сприяє кращому розумінню культури мислення, а психолінгвістика є наукою, яка розробляє різні моделі мовленнєвої діяльності та психофізіологічної мовленнєвої організації людини. На наш погляд, саме завдяки лінгвофілософії можна зрозуміти, про *що* саме мислила певна людина, *що* саме було на думці певного науковця чи лінгвіста, а завдяки психолінгвістиці можна зрозуміти зв'язок мови і мислення. Отже, на нашу думку, формування культури мислення як міждисциплінарного концепту перебуває на часі на етапі становлення, спрямовуючи критично мислячих індивідів не припиняти саморозвитку і самоосвіти.

RÉSUMÉ

The term paper examines the linguistic and philosophical patterns of development and forms of expression of the concept "culture of thinking" in current philological practices. The object of the study is the concept of "culture of thinking" as a linguistic and philosophical phenomenon. The subject of the study is the theoretical and applied aspects of the functioning of the culture of thinking in modern linguistic and philosophical paradigms.

In the process of developing the topic, the phenomenon of culture of thinking is characterised in the interdisciplinary dimension; current interpretations of the laws of thinking in the philosophy of language are presented; the evolution of ideas about the culture of thinking is considered; the main methods of studying the culture of thinking are determined and the concept of the functionality of the culture of thinking in linguistic processing is generalised.

It is emphasised that language is the most important communicative means of communication between people, since it is directly related to both thinking and the ability to express one's thoughts. The author's thesis is the main idea: thinking, and, consequently, conscious self-identification of a person, is based on the native language. The results of the study suggest that despite the fact that many humanities study the category of "culture of thinking", we give a leading place to the philosophy of language and psycholinguistics, since linguistic philosophy defines the main categorical concepts, establishes current paradigms, defines processes and events, and thus contributes to a better understanding of the culture of thinking, and psycholinguistics is a science that develops various models of speech activity and psychophysiological speech organisation of a person. It is emphasised that the formation of a culture of thinking as an interdisciplinary concept is at the stage of formation, directing critically thinking.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Боголій, М. О., Денека, М.Т., Гончарук, В.А. (2023). Основи філологічного мислення: проблема підготовки освітніх кадрів. *Академічні візії*, 20, 1-9.
2. Габідулліна А. Р., Колесніченко О. Л. (2019). *Методологія сучасних лінгвістичних досліджень: навчальний посібник*. Слов'янськ: Видавництво Б. І. Маторіна.
3. Галацин, К., Хом'як, А. (2019). *Комунікативна культура майбутнього фахівця* [монографія]. Луцьк: Вежа.
4. Голубовська, І. О., Корольов, І. Р. (2011). *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики: курс лекцій*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет.
5. Голубєва, М. (1999). Педагогічна система реалізації поняття «культура мислення». *Наукові записки*. Том.7 Політологія, соціологія, 75-79.
6. Горбунова, Л. (2007) . Складне мислення як відповідь на виклик епохи. Сучасні методології освіти. *Філософія освіти*, 1(6), 20-55.
7. Гоулман, Д. (2023). *Емоційний інтелект*; пер.з англ. Гумецької С. Л. Київ: Віват.
8. Даниленко, Л. І. (2009). Лінгвістика ХХ — початку ХХІ ст. У пошуках цілісної теорії взаємозв'язку мови, культури і мислення. *Мовознавство*, 5, 3-11.
9. Іозіс, І. В.(2016). Основні підходи до визначення професійної культури. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. LXXIV Том 3, 34-38.
10. Кустов, А. В., Алексеєва Ю. А. (2010). Мислення: психологічні, психопатологічні та психотерапевтичні аспекти: *навч. посіб.* Суми: Вид-во СумДУ.

11. Кочерган, М. П. (2010) Загальне мовознавство: *підручник*. Київ: Видавничий центр «Академія» .
12. Кравченко, А. А (2017). Мислення як фактор становлення сучасної особистості: філософсько-освітній аспект. *Гуманітарний вісник ЗДІА*, 71, 52-57.
13. Кудрявцева, Н. С. (2010). Ідеї О.О. Потебні в аспектах гіпотези лінгвістичної відносності. *Наукові записки мовознавця. Філологічні науки*, 1, 55-58.
14. Куранова, С. І. (2012). Основи психолінгвістики: *навчальний посібник*. Київ: Видавничий центр «Академія».
15. Лисий, В. (2021). Мислити та мислення. Їх збіг і його відсутність. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*, 35, 64-76.
16. Синиця, А. (2017). Лінгвістичний поворот у філософії: критичний аналіз. *Філософські науки. СХІД*. 2 (148), 105-109.
17. Цицерон, М. Т. (2023). *Тускуланські бесіди. Про обов'язки*; пер. Володимира Литвинова. Київ: Апріорі.
18. Шумейко, О. А. (2019) Значення мови для саморозвитку в сучасному українському суспільстві. Проблеми саморозвитку особистості в сучасному українському соціумі: *Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*. Харків: Право, 117-121.
19. Mozhovyi, L., Slabouz, V. (2019). Linguistic philosophy in modern cultural paradigm. *Вісник ДДПУ. Серія: Соціально-філософські проблеми розвитку людини і суспільства*, 10, 6-14 .
20. Kemaloglu-Er, E. (2022). Meanings of the phenomenon of culture and integrating culture into *English classes*, *Bayterek International Journal of Academic Research*, 5(2), 237-249.
21. Sitti Rabiah. (2018) *Language as a tool for communication and cultural reality discloser*: <https://orcid.org/0000-0002-1690-0025>.